

KONSULTACIJOS, PASTABOS, DISKUSIJOS

A.-R. BUDRIŪNAS

ESTETINIS GAMTOVAIZDŽIŲ VERTINIMAS

Gamta sudaro žmogaus gyvenimo aplinką, be kurios jo egzistavimas neįsivaizduojamas. Žmogus pastoviai susiduria su gamta, ją veikia ir pats nuo jos priklauso. Pastaraisiais dešimtmečiais labai sparčiai didėjant gyventojų koncentracijai miestuose, auga ir nuo natūralios gamtinės aplinkos atitrūkusių žmonių skaičius. Dabar ypač išryškėjo gamtinės aplinkos poreikis, kuris anksčiau buvo patenkinamas savaime ir nejučiomis. Daugelis kiekviena proga stengiasi pabūti natūralioje ir gražioje gamtos aplinkoje, savo laisvalaikį išnaudoti šio poreikio tenkinimui. Vadinasi, gamtos grožis ir natūralumas darosi deficitiniais gamtos ištekliais.

Estetiniai ištekliai skiriasi nuo kitų gamtos išteklių tuo, kad jie tiesioginio naudojimo (grožėjimosi) metu nemažėja. Kadangi grožėtis kokiū nors gamtos objektu ar kompleksu galima, tik būnant jame arba palyginti netoli jo, tai masinis grožėjimasis gali netiesiogiai pakenkti gamtos grožiui. Mindžiojant keičiasi ir nyksta augalija, eroduoja šlaitai ir pan. Kad gamtos estetiškus išteklius galėtume racionaliau naudoti, reikia žinoti, kas juos sudaro.

Gamtos estetiški ištekliai — visa mus supanti gamtinė aplinka, sukelianti ją stebinčiam žmogui estetinį pasitenkinimą. Pirmiausia tai gamtos grožis. Gamtinė aplinka suprantame ne tik natūralią, bet ir žmogaus paveiktą ar pakeistą, su atskirais antropogeniniais intarpais (pastatais, įrenginiais) aplinką. Kalbėdami apie gamtos estetiškus išteklius, visų pirma turime galvoje gamtovaizdžius (peizažus), t. y. ištikus gamtos kompleksus matomumo ribose. Žinoma, žmogus grožisi ne tik kompleksais, bet ir atskiriomis jų detalėmis, atskirais objektais. Nagrinėjant teorinius gamtos estetinio suvokimo klausimus, paprasčiau ir patogiau operuoti kaip tik objektais, o ne kompleksais.

Siame straipsnyje trumpai peržvelgsime gamtos estetinio suvokimo esmę bei galimybes, kad nors iš dalies objektyviai estetiškai įvertintume gamtinius kompleksus ar teritorijas.

Šnekamojoje kalboje „estetiškas“ dažnai suprantamas kaip „gražus“. „Gražu“ yra pagrindinė estetikos kategorija, o kalbant apie gamtos estetiškumą — vienintelė ryškiai ir visuotinai egzistuojanti. Vienų autorių nuomone, gamtai vertinti kitos estetikos kategorijos visai nereikalingos¹, antrų nuomone — vartotinos². Estetiškai apibūdinant gamtą, atskirais atvejais reikėtų vartoti ir kai kurias kitas estetikos kategorijas, pavyzdžiui, didingumą. Tačiau negalima sutikti su N. Kriukovskio teiginiu, kad objektai tampa didingi arba komiški jau vien dėl to, kad savo dydžiu ryškiai nukrypsta nuo normalių³. Iš tikrųjų didingumas atsiranda, lyginant objektus su kitais jiems giminingais (su tam tikros objektų grupės estetiniu idealu) ir su žmogumi bei jo galimybėmis.

Estetinis suvokimas skiriasi nuo pažintinio, nes jis yra ne tik apibūdinimas, bet ir įvertinimas⁴. Tiesa yra subjektyvus atspindys tų santykių, kurie būdingi pačiam objektui, o grožis yra objekto ir subjekto tarpusavio ryšys. Mokslui, pažinimui simetrija, spalva ir kiti požymiai visada bus pastovūs, o estetikai — gražūs arba negražūs. Subjektyvumas estetikoje yra ne tik asmeninis, bet ir socialinis-istorinis, nacionalinis, klasinis. Estetikoje negalima pašalinti subjektyvumo momento, nes neliks paties estetiškumo. Apie dėsningumą, tikslingumą, teisingumą, naudingumą ir kitus požymius galima spręsti, nematant (negirdint, neįėjus) tam tikro reiškinių, o apie grožį sprendžiame tik iš savo paties pergyvenimų. Estetiniai santykiai atsiranda tik tuomet, kai realybė tam tikru laipsniu sutampa su asmens, visuomeninės klasės ar nacijos idealu.

Kokios yra **gamtos estetiškumo pagrindinės sudėtinės dalys**? Kaip jau minėjome, grožį sudaro objekto ir subjekto santykiavimas, objektyvi ir subjektyvi dalys kaip realumo ir idealumo dialektika. Subjektyvioji pusė iš dalies išreiškiama idealu. Yra objektų ir reiškinių, kur atskirų žmonių (visuomeninių grupių ar klasių, tautų) idealai skiriasi. Lygumų ir kalnų tautos, miškų ir stepių ar dykumų tautos susikuria skirtingus gyvenamosios aplinkos estetinius idealus. Tačiau yra objektų ir reiškinių, kur idealai sutampa. Pavyzdžiui, vaivorykštė visiems graži, nes ją sudaro visos spalvų gamos natūralus derinys. Galima kalbėti apie konkrečių stebėtų vaivorykščių grožio skirtumus, sakysime, kai ji nebūna visiškai išryškėjusi.

Objektyviosios grožio dalies pamatą sudaro optimali įvairovė ir harmonija, o subjektyviosios — tikslingumas.

Optimalią gamtos įvairovę reikia suprasti plačiąja prasme, t. y. erdvėje ir laike. Visų galimų įvairovės variantų aptarti neįmanoma. Įvairovė

¹ Г. Н. Поспелов, Эстетическое и художественное, М., 1965, стр. 70—167.

² Н. Крюковский, Логика красоты, Минск, 1965, стр. 134—158.

³ Ten pat, p. 152—153.

⁴ М. С. Каган, О красоте природы и о природе красоты, — «Вестник Ленинградского университета», 1962, № 17, стр. 65—66.

pasireiškia ir tarp konkrečių objektų, ir tarp abstrakcijų. Pavyzdžiui, gali būti įvairumas vienoje kokioje nors augalijos ar gyvūnijos pakopoje, tarp visai skirtingų gamtinės aplinkos komponentų, tarp vertikalių formų aukščių, horizontalių formų pločių, horizontalių formų su vertikaliomis, tiesių formų su lenktomis, simetrijos ir asimetrijos, ritmo ir aritmijos, spalvų, apšvietimo stiprumo (ryškumo) ir kt. Atskirais atvejais gamtos ir žmogaus sukurtuose objektuose gali vyrėti simetrija ir ritmas, bet, estetiškai vertinant (suvokiant) gamtovaizdį, tiek simetrija, tiek ritmas bus tik atsitiktiniai ar antraeiliai elementai.

Regėjimo pojūčių dėka suvokiame formas, spalvas bei ryškumą, iš kurių ir susidaro begalinės kombinacijos. Gamtos grožio pamatą sudaro objektų įvairovė. Objektas arba konkretizuota forma plačiąja prasme yra bet kokios formos, spalvos ar ryškumo suvokiamas darinys, vienetas.

Gamtoje bet kurie savarankiškai suvokiami vienetai gali būti sujungti į kitus, didesnius, vertinant stambesniu mastu taip pat atskirai suvokiamus vienetus. Naujai išskirtieji vienetai dažnai vertinami jau pagal kitus požymius. Pavyzdžiui, peržvelkime dalį augalijos įvairovės, nors ir ne nuo smulkausiųjų vienetų. Atskirus lapus vertiname pagal jų spalvą, karpytumą, gyslotumą, plaukuotumą ir pan. Lapai įeina į augalo, sakysime, medžio sudėtį, tačiau medį vertiname jau pagal stambesnes jo sudėtinės dalis — pagal lają, kamieną, žiedus, vaisius ir kt. Medžiai jungiasi į įvairių medynų miškus, kurie skiriasi vienas nuo kito savo struktūra, rūšių sudėtimi. Miškai pagal bendrus išorinius požymius ryškiai skiriasi nuo tundros, stepės, dykumos ir kitų augalijos tipų. Pasinaudodami mikroskopu, galėtume šią eilę pratęsti į vieną pusę, o blokdiagramomis ir žemėlapiams — į kitą.

Analogiškai galima išskirti atskiras pakopas, vertinant gyvūniją, negyvąją gamtą, taip pat ir antropogeninės kilmės objektus (daug pavienių namų sudaro gyvenvietę ir pan.).

Svarbu ir atskiro objekto ryškus išsiskyrimas iš aplinkos, atsiribojimas nuo gretimų objektų, apibrėžtumas, esant ryškiems skiriamiesiems požymiams iš tos objektų grupės. Tai tam tikras objekto tobulumas grupės ribose. Kaip pavyzdį paimkime gamtovaizdį, kuriame matyti miškas ir pieva. Retas, žemas miškas ir krūmų prižėlusi pieva sudarys menkai te-siskiriančią, neturinčią aiškių formų ir ribų masę. Žymiai gražiau atrodys ši gamtovaizdžio detalė, jei miškas ir pieva turės jiems būdingų požymių, t. y. bus tankus, aukštas medynas ir lygus žolių kilimas. Siedu ryškūs gamtos objektai padidins gamtovaizdžio įvairovę, o kartu ir grožį.

Neteisinga būtų objektų įvairovę ar gausumą tiesiogiai sutapatinti su estetiškumu. Svarbu optimali įvairovė, optimalus objektų gausumas, kuris priklauso nuo tų objektų didumo bei jų ir subjekto tarpusavio padė-

ties. Įvairovę sudarančių objektų ir reiškinių negalima dialektiškai suvokti atitrauktai nuo tos visumos, kurią jie sudaro. Atskirų objektų ir reiškinių bendrumą išreiškia gamtos harmonija.

Harmoningumas — subjektyvi sąvoka, susiformavusi per tūkstantmečius, vystantis ir tobulėjant žmogui. Žmogus gyvena ir vystėsi gamtoje, jo psichika formavosi gamtinės aplinkos įtakoje. Harmoningumo supratimą sukūrė tiktai gamtos aplinka, todėl gamtos harmoningumas yra ne kas kita, kaip jos natūralumas⁵.

Harmoningumas neįmanomas be įvairumo. Įvairumas yra pirminis, ir jį galima aptarti be harmoningumo. Moksliniame pažinime pirmenybę teikiame įvairumui, o estetiniame — harmoningumui. Žmogus lyg ir abstrahavo harmonijos elementus iš gamtos ir savo veikloje juos galėjo pateikti koncentruotai. Nusisekusiuose meno kūrinuose bei buitiniuose objektuose harmoningumas pralenkia vidutinį harmoningumą gamtoje, nes juose būna atkuriami ir netgi patobulinami darniausi, natūraliausi, įspūdingiausi atvejai.

Subjektyvios grožio dalies pagrindą sudaro **tikslingumas**. Gamtą žmogus vertina tik savo požiūriu, ir kalbėti apie tikslingumą kaip apie estetinę savybę ar kategoriją galima tik kaip apie tikslingumą žmogui, visuomenės grupei (klasei), tautai, žmonijai. Subjektyvus tikslingumas taip pat turi savo aukščiausios išraiškos formą — tobulumą. Pavyzdžiu paimkime arklį. Raiteliui tikslinga turėti greitą arklį, todėl tobulas arklys jam bus eiklus, plonomis kojomis arabų ristūnas. Tuo tarpu darbininkui sunkiems pervežimams tikslinga turėti stiprų ir ištvermingą arklį, ir jam tobulesnis atrodys storomis, stipriomis kojomis, galingu liemeniu ardėnų sunkusis arklys. Tikslingumas ir tobulumas didele dalimi apsprendžia, suformuoja atitinkamą idealą.

Gamtos grožį paprastai suvokiame regėjimo pojūčiu. Tačiau egzistuoja ir kiti **pojūčiai**, iš dalies **papildantys grožio suvokimą**. Gamtą mes suvokiame visais išorinio veikimo pojūčiais: girdėjimo, uodimo, skonio ir odos (taktiliniais, temperatūros ir skausmo). Tie pojūčiai padeda suformuoti bendrą gamtos vaizdą, pavyzdžiui, bangų šniokštimas papildo banguojančios jūros pakrantės grožį, gėlės grožį papildo jos skleidžiamas aromatas, pagaliau stebėtoją veikia atmosferos sąlygų kompleksas ir t. t. Išimtiniais atvejais galima grožėtis gamta vien girdėjimo pojūčiu. Tačiau garsai yra laikino pobūdžio (labilus) gamtinis veiksnys.

Kiekvieno pojūčio teikiamą informaciją papildo protinis apibendrinimas ir palyginimas. Be to, pojūčių organai turi adaptacijos savybę, sakysime, akis sugeba adaptuotis, keičiantis apšvietimui. Analogiškai žmogus pripranta prie jį supančios įvairovės, t. y. dažnai stebimų objektų įspūdis

⁵ Л. Б. Альберги, Десять книг о зодчестве, т. I, М., 1935, стр. 318.

žymiai susilpnėja. Tuo galima paaiškinti subjektyvios sąvokos — originalumo — objektyvų pagrindą.

Originalumas tiesiogine prasme (tikrumas, autentiškumas) suvokiamas protu. Pavyzdžiui, didelį susidomėjimą kelia kultūrinės žmogaus veiklos objektai, istorinės vertės objektai, geografinės atodangos ir pan. Tokiems objektams keliami kitokie tikslingumo reikalavimai. **Negražūs** arba **nu-senę** pastatai atrodo gražesni, jeigu jie turi kokią nors papildomą prasmę, pavyzdžiui, sodybos ar pastatai, turintys etnografinę vertę arba memorialinę reikšmę.

Originalumas perkeltine prasme (savotiškumas, nepaprastumas) yra suvokiamas tiesioginiu stebėjimu. Sakysime, žmogui, niekada nemačiusiam vėjo malūno, jis bus labai savotiškas, nepaprastas. Tačiau visai kitaip į tai reaguos žmogus, kuriam vėjo malūnas yra kasdienybė.

Pojūčiais ir protu suvokiamas originalumas yra pastoviai egzistuojantis gamtinės aplinkos veiksnys, papildantis jos estetinę vertę.

Gamtos grožis, kaip ir meno kūriniai, yra vertybė. Iškyla **vertybės ir jos įvertinimo** dialektinio ryšio klausimas. Estetiška, gražu yra teigiamas apibūdinimas. Neestetiška, negražu dažniausiai reiškia labai mažai estetiška, labai mažai gražu. Tik išimtiniais atvejais vartojama kategorija **biauru**, sakysime, matant kokį nors sudarkytą, sužalotą objektą (upės slėnį, mišką, žmogaus kūną ir kt.).

Gamtos grožį, kaip ir apskritai grožį, sudaro gamtos (objekto) ir žmogaus (subjekto) santykinis ryšys, kai žmogus (subjektas) vertina gamtą (objektą) estetiniu požiūriu. Grožio kaip vertybės supratimas yra būtina sąlyga, sprendžiant grožio objektyvumo klausimą. Kaip nurodo L. Stolorovičius, reikia aiškiai skirti vertę ir įvertinimą, nes grožis yra objektyvi vertybė, o įvertinimas gali būti tik subjektyvus⁶. **Vertinimas** yra proto aktas, rodantis mūsų požiūrį į daiktą ar reiškinį. Vertybė gali būti tik teigiama, o jos įvertinimas gali būti ir teigiamas, ir neigiamas⁷.

Kalbant apie gamtos grožį, vertybė yra atskirų gamtos kompleksų ar objektų estetinės savybės. Kaip ir dauguma vertybių, gamtos grožis gali būti vartojamas natūralus arba pakeistas, t. y. specialiai pritaikytas žmogaus reikmėms ir patogumui. Imkime mišką kaip vertybę. Miškas yra medienos šaltinis, jis kertamas. Medžių kamienai — naudingiausia miško dalis. Gali būti imami vadinamieji šalutinio naudojimo produktai: sakai, grybai, uogos. Tačiau miškas išlaikomas ir naudojamas natūralus, jeigu vertinama jo dirvų apsauginė reikšmė stepėse, sanitarinė reikšmė miestams arba vandens nuotėkio reguliavimui takoskyrose. Vertinant estetiniu

⁶ Л. Н. Столович, Прекрасное.— Кн.: «Природа и функции эстетического», М., 1968, стр. 181.

⁷ В. П. Тугаринов, Теория ценностей в марксизме, Л., 1968, стр. 8—36.

požiūriu, miškas taip pat gali būti išlaikomas natūralus (nacionaliniuose parkuose, miško parkuose, poilsio zonose ir kt.), bet gali būti iš jo paimama tik tam tikra dalis (atskiros estetiškai vertingos medžių rūšys sodinamos miestuose, kertami medeliai papuošimui įvairiomis progomis, pavyzdžiui, berželiai gegužinėms, naujametinės eglaitės ir kt.).

Pereinant prie konkrečių gamtos estetiško vertinimo klausimų, reikia pažymėti, kad galimi įvairūs gamtos estetiško grožio **vertinimo mastai**. Galima kalbėti apie pasaulio gamtos grožį, žemyno, valstybės, rajono, gamtovaizdžio atskiro objekto ar jo detalės grožį. Teisingiau yra kalbėti apie natūralių (gamtinių) vienetų gamtos grožį, kaip analogiškai apie atskirų tautų, mokyklų, asmenų architektūrą, dailę, kultūrą ir pan. Administracinės ribos su gamtinėmis dažnai nesutampa, bet tai, žinoma, netrukdo vertinti gamtinių vienetų administracinio vieneto ribose.

Vertinamų objektų detalių dydis yra sąlyginis. Jis turi atitikti vertinimo mastą. Vertindami estetiniu požiūriu atskirą objektą, pavyzdžiui, medį, turėsime atkreipti dėmesį į jo aukštį, lajos formą ir matmenis, lapų spalvą, žiedus (jei jų yra), kamieno faktūrą ir pan. Tuo tarpu vertindami gamtovaizdį, daugeliu atvejų medį vertinsime kaip vientisą detalę visuomenėje. Didelėse teritorijose vertinsime atskirus kraštovaizdžio komponentus: reljefą, vandenį, augaliją, žmogaus veiklos intensyvumą.

Gamtos objektų estetiško **vertinimo pagrindas** yra gamtinių veiksnių, atspindinčių atitinkamus objektus ir veikiančių mūsų regėjimo organus, pastovumas ir poveikio stiprumas. Palyginti pastovūs veiksniai yra žemės paviršiaus reljefo formos, augalijos pasiskirstymo pobūdis, antropogeniniai objektai ir kiti, kurie ilgą laikotarpį ryškiau nekinta. Pusiau pastoviais veiksniais laikome tuos, kurie greitai kinta, pavyzdžiui, augalijos, žemės ūkio kultūrų spalvinis įvairumas ir kiti. Nepastovūs veiksniai yra tie, kurių veikimas gali keistis bet kuriuo metu. Tai veiksniai, priklausantys nuo klimato, paros laiko, atmosferos sąlygų. Sakysime, ežero paviršiaus bangavimas, jūros spalvingumas saulei leidžiantis, debesys, lietus ir t. t. Jie suteikia gamtovaizdžiui atskirus aspektus.

Gamtovaizdžių, kuriuos sudaro reljefo, vandenių, augalijos ir kitų gamtos komponentų bei žmogaus sukurtų įrenginių kompleksas, estetiniam vertinimui iš esmės turi būti naudojami pastovūs veiksniai, ir tik iš dalies galima įjungti nepastovius.

Poveikio stiprumas taip pat yra būtina vertinimo sąlyga. Pavyzdžiui, tamsoje (apsiniaukusią rudens naktį) bet koks gamtovaizdis netenka savo estetiškos vertės. Tačiau ir esant normaliam dienos apšvietimui, įvairių objektų poveikio stiprumas yra nevienodas ir išlieka kaip papildomas rodiklis. Ryškiai geltonai nudažytas namas žalio miško fone daro žymiai stipresnį poveikį, negu tos pat spalvos, bet jau nublukęs, arba nekontrastingos spalvos namas. Arčiau esantis atskiras medis taip pat stipriau vei-

kia regėjimą, negu toks pat medis, stovintis atokiau ir matomas mažesniu kampu.

Kiekvieno gamtovaizdžio estetiniame vertinime sąlyginai galime išskirti **pastovią** (normalią) ir **momentinę** (labilią) **estetinę vertę** arba grožį. Pastovią estetinę vertę sudarytų gamtovaizdžio grožis, esant normalioms (vidutinėms) stebėjimo sąlygoms.

Tas pats gamtovaizdis gali įgyti skirtingą momentinę estetinę vertę nuo lengvai ir dažnai besikeičiančių atmosferos sąlygų bei paros meto, sakysim, lyjant lietui ar šviečiant saulei, vidurdienį ar vėlyvą pavakarį ir pan. Momentinė vertė gali būti ir didesnė, ir mažesnė už normalią (pastovią).

Momentinio veikimo veiksnių poveikis gali būti labai stiprus ir sudaryti atskiro reginio momentinio vertinimo pamatą. Pavyzdžiui, ryškūs rausvi atspalviai saulėlydžio metu, saulės takas vandenyje, saulės spindulių apšviestas rūkas miške, vaivorykštė ir kt. Momentinis vertinimas svarbus tapyboje, fotografijoje ir kitose vaizduojamojo meno šakose, kuriose momentinis vaizdas gali būti užfiksuojamas ir paverčiamas pastoviu, kartu įgydamas ir pastovią estetinę vertę.

Objektyvaus estetinio gamtos objektų **palyginimo galimybės** yra ribotos. Visai objektyvus estetinis palyginimas yra iš viso neįmanomas, nes pati grožio esmė yra subjektyvus objektyvios vertybės suvokimas. Tačiau objektų estetinis palyginimas egzistuoja, ir apie du objektus galima pasakyti, kad vienas iš jų yra kiek gražesnis.

Gražių objektų suvokiame tik tuomet, kai realybė tam tikru laipsniu atitinka kokį nors visuomeninį idealą. Įvairių žmonių, visuomeninių grupių ar klasių idealai esti skirtingi. Todėl vienam gali atrodyti gražesnis vienas objektas, o antram — kitas. Be to, nėra jokių grožio matavimo vienetų.

Estetinis gamtos objektų palyginimas apsiriboja tam tikra subjektyvumo pakopa ir galioja tik tos pakopos ribose. Tai reiškia, kad estetiškai galima lyginti objektus, tik turint vieną bendrą tos objektų grupės idealą. Pavyzdžiui, galima kalbėti apie gamtovaizdžių vertinimą pagal susiformavusią gamtovaizdžio idealo (gražaus gamtovaizdžio) sąvoką šiuometinėje Lietuvos visuomenėje ar tam tikroje jos narių grupėje.

Tačiau bendro konkretaus kokios nors teritorijos, sakysim, Lietuvos, gamtovaizdžio idealo negali būti dar ir todėl, kad vienas ir tas pats asmuo skirtingai įsivaizduos idealų pajūrio, upės, slėnio ar miško gamtovaizdį. Įvairių gamtovaizdžių palyginimui reikia sukurti abstrahuotą gamtovaizdžio modelį, turintį visų galimų gamtovaizdžio elementų. Toks abstrahuotas **gamtovaizdžio modelis** praktiškai niekur negali būti sutinkamas, o sukurti jį įmanoma, tik atlikus detalią gamtovaizdžio estetinių savybių struktūrinę analizę. Struktūrinis metodas, seniai vyraujantis tiksliuose

moksluose, palaipsniui įsigali ir aprašomuosiuose. Tokių sudėtingų kompleksų, kaip gamtovaizdžių, estetinės vertės lyginimas be struktūrinio metodo sunkiai įmanomas.

Kuriant gamtovaizdžio modelį, išanalizuojama daug įvairių gamtovaizdžių. Analizuojant gamtovaizdžius, pirmiausia išskiriamos jų ryškiausios objektyvios sudėtinės dalys, t. y. įvairovės pagrindą sudarantys gamtovaizdžio elementai, kurių tam tikras savybes galima objektyviai įvertinti: dydį (kampinį), spalvą, gausumą. Pavyzdžiui, ežerai, kalvos, giraitės, architektūriniai akcentai ir įvairūs kiti gamtos įvairovės elementai.

Taip pat išskiriami ir tokie gamtovaizdžio požymiai, kurie objektyviai charakterizuoja visą gamtovaizdį iš karto. Pavyzdžiui, miškingumas (tanksiai apgyventame industriniame agrariniame krašte), natūralumas, perspektyvų gilumas.

Išskiriami ir kai kurie subjektyviai vertinami rodikliai, nes, vertinant žmogaus veiklą ir jos rezultatus gamtovaizdyje, be to neįmanoma apsieiti. Iš tokių rodiklių pažymėtini, sakysime, kelių, tiltų ir kitokių inžinerinių įrenginių pritapimas prie aplinkos (tikslingumas ir natūralių gamtos objektų sužalojimo laipsnis), sodybų ir gyvenviečių apželdinimo laipsnis ir kt.

Mažiau pastovūs ir ryškūs, taip pat ne regėjimu, bet protu suvokiami gamtos įvairovės elementai irgi įtraukiami į abstrahuotą gamtovaizdžio modelį. Tačiau jų vertė yra menkesnė, todėl gali būti vertinamas tik pats jų buvimo tame gamtovaizdyje faktas, nediferencijuojant pagal poveikio stiprumą. Pavyzdžiui, ryškių pakrantės objektų atsispindėjimas vandenyje, memorialinės sodybos, istorinės vietos ir kt.

Struktūrinių gamtovaizdžio elementų surenkama tiek, kad jie apimtų visus galimus gamtovaizdžius toje teritorijoje, kuriai norima sudaryti gamtovaizdžio modelį. Sakysim, sudarant tokį modelį Lietuvai, visiškai nereikalingas kalnų vertinimas, tačiau būtina aprėpti ir kalvotus bei ežerungus gamtovaizdžius, ir agrarines lygumas.

Žinoma, toks gamtovaizdžio modelis nėra idealus ir neturi konkretaus atitikmens gamtoje. Tai tik pliki teoriniai rėmai, karkasas, pagal kurį galima nustatyti, įvertinti, kaip konkretus gamtovaizdis yra apsirengęs, arba kaip jį galima aprengti vienokiais ar kitokiais rūbais. Svarbiausia surinkto karkaso savybė yra ta, kad beveik visas jo detales galima įvertinti objektyviai. Toks gamtovaizdžio modelis turi tik pastovios (normalios) estetinės vertės elementų.

Turint modelį, jau galima su juo lyginti konkrečius gamtovaizdžius. Lyginama tik konkretaus gamtovaizdžio karkasas, kuris gauna tam tikrą balų skaičių už kiekvieną detalę. Taigi įvertinama pastovioji kiekvieno gamtovaizdžio estetinė vertė. Viso šio darbo esmė ir vertė yra ta, kad, esant modelyje tik objektyviai vertinamoms detalėms, bet kuris vertin-

tojas tam pačiam gamtovaizdžiui duos gal ir ne visai vienodą, bet labai artimą įvertinimą (balų skaičių). Po to visą grupę gamtovaizdžių galima lyginti tarpusavyje. Lyginama net ir tuo atveju, jei gamtovaizdžius bus matę ir įvertinę visai skirtingi žmonės. Tai didelis žingsnis į priekį, nes tam tikrais sutartiniais vienetais (balais) galima pasakyti, kiek vienas gamtovaizdis estetiškai vertingesnis už kitą.

Minėtu metodu atliktame gamtovaizdžių vertinime vis dėlto iš esmės išlieka subjektyvusis elementas. Toks įvertinimas galioja tik tam tikrai visuomenei, kuri jį aprobejo kaip ir daugelį etinių bei teisinių normų. Pats gamtovaizdžio modelis sudaromas, atsižvelgiant į įvairius gamtos apsaugos, ūkininkavimo ir bendros žmonijos pažangos reikalavimus.

Tokia gamtovaizdžių estetinio vertinimo metodika per eilę metų buvo paruošta Lietuvos TSR Mokslų akademijos Botanikos institute⁸. Be to, metodikos patikrinimui 1969 metais Merkinės apylinkėse buvo atliktas eksperimentas, kuriame dalyvavo 47 asmenys (daugumą sudarė Pabaltijo respublikų gyventojai). Kiekvienas iš dalyvių elementariu būdu pagal 5 balų sistemą įvertino 5 gamtovaizdžius ir nustatė jų eilę pagal gražumą. Nepaisant skirtingų nuomonių, atsakymų vidurkis pagal balų skaičių ir vietų eilės tvarką atitiko eilės tvarką, sudarytą, vertinant pagal Institute paruoštą metodiką, nors keletas gamtovaizdžių buvo labai panašūs.

---

⁸ A. Budriūnas, K. Eringis, Aštuoniasdešimt gamtovaizdžio pirštų.— „Mūsų gamta“, 1968, Nr. 12, p. 8—9.